

Een Jood sprong in zee

Kent u het bijbelverhaal van de uittocht der Israëlieten uit Egypte? Zoals het is neergeschreven in het boek Exodus is het een prachtig, een geladen verhaal, vol spanning. Een kleine episode eruit wil ik u in het kort vertellen.

De Israëlieten zijn eindelijk zover dat zij onder aanvoering van Mozes zijn uitgetrokken. Ze zijn gelegerd in de woestijn aan de oever van de Schelfzee. Farao heeft er echter spijt van gekregen dat hij hen toch heeft laten wegtrekken. Snel heeft hij zeshonderd strijdswagens gerequireerd. Hij zal dat lastige stelletje nu definitief in de pan hakken. Dan heeft hij voorgoed afgerekend met deze onwillige slaven.

Een groot deel der Israëlieten voelt zich allesbehalve op z'n gemak in het avontuur, waarin Mozes hen heeft meegesleept. Iedere keer als er tegenslag dreigt — en er moesten heel wat tegenslagen worden overwonnen! — beginnen zij te murmureren. In duidelijk hoewel niet mooi, modern nederlands heet dat: kankeren. Murmureren, kankeren wordt wel eens beschouwd als een uiting van opstandigheid. Maar dat is het beslist niet. Integendeel: murmureren, mokken, kankeren doen neerslachtige lieden, die bang zijn voor het avontuur. Hun motto is: we weten wel wat we hadden, maar we moeten nog maar afwachten wat we zullen krijgen. De situatie was allerminst prettig. Hadden ze maar niet naar die Mozes geluisterd! Ze moesten wel hard zwoegen in slavernij. Door de drastische maatregelen van Farao zouden ze wel in één generatie uitgeroeid zijn. Maar tenslotte hadden ze hun natje en hun droogje, de vetpotten van Egypte. Ze murmureerden... in doodsangst, in levensangst!

Maar Mozes, de leider, was evenmin erg gelukkig met de hem opgedragen taak. Langzamerhand zien we een angstig, aarzelend, uitvluchten zoekend mannetje, dat zelfs zijn toevlucht zoekt in leugentjes, waarmee hij „hogere politiek” meent te bedrijven, uitgroeien tot de leider van zijn volk. In vele kritische situaties laat hij het er weer bij liggen, maakt hij fouten, moet hij tot de orde worden geroepen.

Die aarzelende Mozes doet nu, als de Egyptenaren de Israëlieten bedreigen, wat hem door JHWH geboden is: hij slaat met zijn staf op de wateren.

Op dit ogenblik, gaat een oude Joodse legende, in afwijking van het bijbelverhaal, verder: gebeurde er niets! Maar een jonge man, die in de voorste rijen naast Mozes stond, kijkt om. Achter hem: Egyptenaren, dood of voortzetting der slavernij. Vóór hem: zee, woestijn en veel later misschien de mogelijkheid van vrijheid in het beloofde land. Voor hem is er geen keuze: hij springt in zee, gaat kopje onder. En pas toen, vertelt die oude legende, weken de wateren en konden de kinderen Israëls over een droge, dwars door de zee gebaande weg, de vrijheid, het avontuur tegemoet, de woestijn in. Het zou een lange weg worden en steeds zouden er weer enkelen of zeer velen terugstribbelen, murmureren, terugverlangen naar de slavernij, de vetpotten van Egypte, in vrees voor de vrijheid, angstig om te worden waartoe zij als mensen geroepen waren: vrij, slechts luisterend naar de stem van JHWH, van de enige God, dat is naar de stem van hun menselijk geweten, waardoor zij heel langzaam niet alleen zichzelf, maar ook alle anderen zouden ontdekken als mensen, als medemensen. Die weg was en is zeer lang en is, noch door de Joden, noch door alle andere mensen, teneinde afgelegd, zo hij ooit tot een einde zal voeren. Want in haar ontwikkeling ontdekt de mensheid steeds nieuwe menselijke mogelijkheden, ziet steeds weer een nieuw, een verder liggend doel.

Dat is een zeer vrije, humanistische interpretatie van een oud verhaal. Dat oude verhaal las ik in een van de werken van *Erich Fromm*. Deze Fromm, een moderne humanist, van beroep psycholoog, wil met dit verhaal aantonen wat werkelijk geloven is. Dat woord geloven wekt natuurlijk bij velen, die zich zelfbewust ongelovigen noemen, weerstand. Fromm beweert echter dat geloven één van de meest wezenlijke menselijke functies is en dat zonder geloven een mens nooit werkelijk mens kan worden. Maar hij verstaat dan onder geloven die levenshouding van de

jonge Jood, die, in vertwijfeling zouden we misschien zeggen, in zee sprong. Geloven is dan zo ongeveer: in alle levensomstandigheden vooruit durven zien, het avontuur van het leven, waarin nooit een terug mogelijk is, te aanvaarden, te doen wat de mens in zichzelf ontdekt dat hij, om mens te kunnen zijn, moet doen. Nu kan het best zijn dat u voor wat Fromm hier bedoelt een ander woord zult willen kiezen. Ik acht het woord geloven hier volkomen op zijn plaats.

Deze Fromm, een duitse dieptepsycholoog, die, toen Hitler aan de macht kwam, Duitsland vaarwel heeft gezegd en thans reeds vele jaren in Amerika werkt, heeft zich tot levensstaak gesteld te onderzoeken, hoe in de loop der menselijke geschiedenis de menselijke persoonlijkheid in wisselwerking met de samenlevingsvormen, verandert, zich ontwikkelt. Vanaf 1942 tot 1957 publiceerde hij vier boeken, van welke reeds drie in het nederlands zijn vertaald. Het vierde, naar mijn smaak een monumentaal sluitstuk op zijn voorafgaand werk, zal zeker ook wel in nederlandse vertaling verschijnen. De titels dezer boeken zijn even prikkelend als vele door Fromm ontwikkelde denkbeelden.

1. De angst voor vrijheid; 2. De zelfstandige mens; 3. De gezonde samenleving; 4. Liefhebben als kunst.

Wanneer ik thans nog enige gedachten van Fromm poog te poneren, zullen deze misschien, juist doordat ik niet in deze weinige minuten zijn denkwerk met u kan nadenken, in het bijzonder prikkelen.

Daar gaat het dan, in sneltreinvaart:

Hier op onze aarde is de mens de enige vorm van leven die zich van zichzelf bewust is, wordt. In onderscheiding met alle dieren heeft de mens door zijn rede een nieuwe typisch menselijke vrijheid verworven. Maar deze vrijheid ondergaat de mens, vanaf de geboorte der mensheid, en evenzeer ieder individueel mens vanaf zijn bewustwording, niet zo maar als een geluk. Integendeel: zij is de oorzaak van veel typisch menselijk leed. We kunnen er niet onderuit: wij zijn deel van de natuur. Maar tevens staan wij in die natuur als deel van die natuur tegenover de natuur, door onze rede moeten wij de natuur vervormen, cultuur vormen. Het dier in ons is lui, wil niet meer zijn dan natuur, verlangt terug naar de natuurstaat. Diep in ons allen is er een hunkering naar de veilige probleemloze beslotenheid van het paradijs, toen we nog geen mensen waren. Onze menselijke vrijheid, ons verder moeten denken, vragen moeten stellen, al onze menselijke ontdekkingen zijn enerzijds wel een grond tot veel menselijke vreugde, maar anderzijds van leed. Slechts de mens, wiens kenmerk rede is, kent de eenzaamheid, de verlatenheid, het los zijn van zijn wortels. Slechts de mens kent deze typisch menselijke gespletenheid.

Maar mens zijn betekent vooral medemens-zijn.

Alle menselijke cultuur, alle denkproducten zijn ontstaan in wisselwerking tussen mensen. Van de wieg tot het graf zijn wij afhankelijk van onze medemens, van de samenleving, waarvan wij deel uitmaken, waaraan wij deel hebben. Al ons denken, al ons waarden van wat waar of onwaar, goed of slecht, mooi of lelijk is, is een verder denken, een verder waarden op wat anderen voor ons gedacht, gewaardeerd hebben. Maar ieder van ons moet het iedere keer opnieuw toch weer zelf doen. Ook dat is niet altijd prettig. En het meest prikkelende in ons menselijk bestaan is wel dat wij, die steeds moeten vragen, juist in dit vragen en ontdekken stuiten op grensvragen, waarop we geen antwoord kunnen geven. In laatste instantie blijft de totale werkelijkheid, blijft zelfs het waarom van ons mens-zijn een mysterie, principieel onbeantwoordbaar. Dit alles versterkt in ons, ook als mens tussen medemens, dat gevoel van eenzaamheid.

Die menselijke samenleving schept dus cultuur, schept vormen, gedragspatronen, waaraan ieder lid zich moet onderwerpen op straffe van ondergang of uitgestoten worden. Godsdiensten, wijsbegeerte, wetenschap, kunst en recht zijn uitingen van die cultuur en in hoge mate spiegelbeelden van de samenlevingen, die slechts langzamerhand, dan weer in een snel, dan weer in een zeer traag tempo werkelijk menselijk worden. Dit proces gaat Fromm in de historische periode vooral na aan de ontwikkeling van het rooms katholieke en van verschillende vormen van protestants christendom. Hij ontwerpt voor ons een beeld, hoe de mens steeds weer vergeefs tracht, in een vlucht voor de vrijheid, veiligheid, geborgenheid te verwerven, enerzijds door zich te onderwerpen aan hogere machten, anderzijds door zijn medemens te onderwerpen, te overheersen. Hij toont ons nog vele andere vormen van vlucht voor de vrijheid. Maar in die ontwikkeling der menselijke samenlevingen is ook één duidelijke rode lijn te bespeuren, het steeds meer ontdekken van de medemens, gelijksoortig en toch anders.

Het laatste antwoord voor alle mensen van alle tijden op de vraag hoe wij werkelijk mens kunnen worden, in vrijheid kunnen leven zonder ons vereenzaamd, gespleten te voelen is lief hebben, is solidariteit. Dat eist werkelijke belangstelling, een voortdurend pogen inzicht te krijgen in onszelf, in de ander, eist zelfrespect en respect voor ieder medemens, eist verantwoordelijkheid, bereidheid antwoord te geven op de vragen van onze medemens en zelfverantwoordelijkheid, eist zorg,

werkelijke bezorgdheid voor het wel van onszelf en van onze medemens, onze naaste.

Tot nu toe ziet Fromm in iedere samenleving tal van defecten, van nog-niet-menselijkheid, welke hen, die zich met succes weten aan te passen, dikwijls bedreigen met bijpassende menselijke defecten.

Het gaat niet om aanpassing, het gaat om lief hebben, om rebellerend geloven, om werkelijk redelijk zijn. Hier liggen de voorwaarden voor waarlijk menselijk leven in vrijheid.

Klinkt dit alles u in de oren als een plechtige preek? Zo is het niet bedoeld, ik sprak, in navolging van Fromm slechts over heel gewone menselijke dingen. Begin en eind van alle menselijke wijsheid is: heb uw naaste lief als uzelf.

A. TREURNIET

De geestelijke verzorging van onze medemens
behoeft ook Uw steun. U kunt deze verlenen door
Uw bijdrage te storten of over te schrijven op
postrekening no. 14632 ten name van Hollandse
Bank Unie, 's-Gravenhage, ten behoeve van

**STICHTING STEUNFONDS
PRAKTISCH HUMANISME**

Humanistisch Vacantie- en Conferentieoord

De Ark

Profiteert van de prachtige ligging van de Ark te midden
van bos, heide en zandverstuivingen.

Prijs per week f 42,— kinderen 6 t/m 10 jaar f 32,—
„ 0 t/m 5 jaar f 26,—

Voor- en naseizoen met reductie

Aanmeldingen en inlichtingen bij „De Ark”
Belvédèrelaan 14, Nunspeet / Telefoon K 3412-2404

HET WOORD VAN DE WEEK

17 augustus 1958

VERSCHIJNT WEKELIJKS

11e jaargang nr. 33

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

D. TH. WINTER
De Heer ROOSEVELT LAAN 143
Mevrouw AMSTERDAM - 2 2-10
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Oudegracht 152, Utrecht

Lezingen voor de radio

- 24 aug. 9.45 uur V.A.R.A. „Mag ik dat boek lezen?” F. P. Huygens
31 aug. 9.45 uur V.A.R.A. „Humanistische poëzie”,
Spreker: Dr. J. C. Brandt Corstius
Voordracht: Aafje Top.
7 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „Wijsheid en techniek”. Dr. V. Schenk.
14 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „Angst”. Prof. Dr. T. T. ten Have.
21 sept. 9.45 uur V.A.R.A. „De Eenzame”. Mevr. A. J. Groenman-Deinum.

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie: Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, Postgiro 304960.

Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,— p. j., buitenland f 4,60 p. j., losse nummers f 0,25.